

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ISSUES OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT PROGRAMS IMPLEMENTATION OF UKRAINE

У статті досліджені тенденції реалізації інфраструктурних проектів із залученням приватного сектору у країнах Європи та Середньої Азії, в тому числі України. Розглянуті ключові сфери реалізації проектів розвитку та визначені найкрупніші проекти та основні інвестори. Визначені особливості реалізації проектів державно-приватного партнерства як механізму реалізації програм розвитку економіки в Україні. Узагальнені найбільш суттєві проблеми їх реалізації. Проаналізовані тенденції щодо реалізації державних цільових програм в Україні, визначені основні сфери їх реалізації, а також узагальнено інформацію щодо виконання програм. Сформульовані основні проблеми та недоліки реалізації державних цільових програм в Україні.

Ключові слова: державна цільова програма, державно-приватне партнерство, приватна участь, джерело фінансування, програма розвитку.

В статье исследованы тенденции реализации инфраструктурных проектов с привлечением частного сектора в странах Европы и Средней Азии, в том числе Украины. Рассмотрены ключевые сферы реализации проектов развития и определены наиболее крупные проекты и основные инвесторы. Определены особенности реализации проектов государственно-частного партнерства как механизма реализации программ развития экономики в Украине. Обобщены наиболее существенные проблемы их ре-

ализации. Проанализированы тенденции реализации государственных целевых программ в Украине, определены основные сферы их реализации, а также обобщена информация по выполнению программ. Сформулированы основные проблемы и недостатки реализации государственных целевых программ в Украине.

Ключевые слова: государственная целевая программа, государственно-частное партнерство, частное участие, источник финансирования, программа развития.

The article investigates the tendencies of implementation of infrastructure projects with private participation in the countries of Europe and Central Asia, including Ukraine. The key areas of implementation of development projects are considered and the major projects and main investors are identified. The peculiarities of implementation of public-private partnership projects as a mechanism for implementation of economic development programs in Ukraine are determined. The most significant problems of their implementation are summarized. The tendencies in the realization of state target programs in Ukraine are analyzed; the main areas of their implementation are determined, as well as general information on the implementation of the programs. The main problems and shortcomings of the implementation of state target programs in Ukraine are formulated.

Key words: state target program, public-private partnership, private participation, source of funding, development program.

УДК 338.242

Канова О.А.

старший викладач кафедри менеджменту та бізнесу Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми. В Україні планування розвитку держави за напрямками здійснюється за допомогою програмно-цільового підходу, відповідно до якого вирішення основних завдань державної політики базується на реалізації програмно-цільових заходів та завдань у межах державних програм різних видів. В умовах обмеженості державних ресурсів ефективна реалізація таких цільових програм значно ускладнюється, а визначення суттєвих проблем та перешкод у їх впровадженні є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню тенденцій розвитку цільових програм та визначення ефективності їх реалізації присвячені роботи таких науковців, як Ф.О. Журавка, Н.В. Овчарова [1], М.О. Кушнір [2], О. Червякова [3], М.В. Квак [4], Т.О. Мощицька [5] та ін.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення та узагальнення проблемних питань щодо реалізації цільових програм розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Законі України «Про державні цільові програми» визначена мета розроблення таких програм, яка

полягає у сприянні реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць [6]. Практика залучення приватного партнерства до реалізації державних та регіональних програм розвитку є досить поширеним явищем у світовій економіці. Застосування механізмів такої співпраці (державно-приватного партнерства) створює основу для зростання спільної відповідальності держави, територіальних громад та бізнесу за розвиток пріоритетних сфер економічної системи. У світовій практиці це стосується реалізації інфраструктурних проектів у дорожньо-транспортній сфері, житлово-комунальному господарстві, житловому будівництві, енергетиці, інформаційних та освітніх програмах тощо.

База даних Світового Банку щодо реалізації інфраструктурних проектів із залученням приватного сектору за період із 2000 по 2017 рік [7] містить статистичні дані по 139 країнах Європи та Середньої Азії. За цей період у цьому регіоні налічується 543 проекти із загальним обсягом інвестицій понад 241 млрд. дол. США, що досягли фінансового закриття, у той же час кількість проек-

тів, що були скасовані або які знаходяться у скрутному фінансовому становищі, становить 544 та відображає 27% від загального обсягу інвестицій.

Проекти, які досягли фінансового закриття, належать до таких сфер, як: аеропорти (29 проектів, 48,2 млрд. дол. США); електропостачання (369 проектів, 118,7 млрд. дол. США); енергетика (1 проект, 6 млн. дол. США); інформаційно-комунікаційні технології (22 проекти, 13,7 млрд. дол. США); натуральний газ (36 проектів, 21,9 млрд. дол. США); порти (23 проектів, 5,2 млрд. дол. США); залізниці (8 проектів, 5,4 млрд. дол. США); автомобільні дороги (14 проектів, 25,9 млрд. дол. США); водопостачання та водовідведення (42 проекти, 4,2 млрд. дол. США).

Серед найбільш масштабних проектів виділяють 4 проекти, що реалізуються у Туреччині із загальним обсягом інвестицій 59,5 млрд. дол. США, 5 проектів – у Російській Федерації із загальним обсягом інвестицій 31,5 млрд. дол. США та 1 проект – у Білорусі з загальним обсягом інвестицій 5 млрд. дол. США.

В Україні співпраця між органами державної влади та місцевого самоврядування та бізнесом врегульовані Законом України «Про державно-приватне партнерство» [8]. Незважаючи на те, що на думку експертів, правові положення цього нормативного акта цілком відповідають сучасним вимогам, проте є низка суттєвих недоліків. А саме відсутність вимог щодо мінімально допустимої частки приватної фінансової участі у проекті (наприклад, у розвинених країнах така частка становить не менш ніж 25% від загального обсягу інвестицій у проект). Через це проекти навіть з мінімальною участю приватних інвесторів автоматично розцінюються як проекти державно-приватного партнерства та отримують значну частку державної відповідальності. Не є чітко визначеними механізми практичної реалізації, через що зменшується мотивація участі для іноземних інвесторів. Наявні складнощі стосовно потенційних об'єктів партнерства, наприклад, є майже неможливим будівництво певного об'єкту приватним партнером з наступною передачею права власності державному партнеру [9] тощо.

За даними Світового Банку щодо реалізації інфраструктурних проектів із залученням приватного сектору в Україні за період з 2007 по 2017 рік, то таких проектів, що досягли фінансового закриття, налічується 38 одиниць із загальним обсягом інвестицій близько 4,1 млрд. дол. США [7].

Зазначені проекти належать до таких сфер: у сфері електропостачання налічується найбільша кількість проектів – 23, на ці проекти припадає загалом близько 2,3 млрд. дол. США інвестицій, що становить 57% загального обсягу інвестування таких проектів в Україні за період; наступною сферою за кількістю проектів є натуральний

газ – 11 проектів, проте на них припадає лише 38 млн. дол. США інвестицій, що становить менше 1% загального обсягу інвестування; у сфері портів реалізується 2 проекти із загальним обсягом інвестування 280 млн. дол. США, що становить 7% загального обсягу інвестування; у сфері інформаційно-комунікаційних технологій нараховується лише 1 проект, проте на нього припадає значна частка інвестицій – 32%, або 1,3 млрд. дол. США від загального обсягу інвестування; у сфері водопостачання та водовідведення реалізується також лише 1 проект, що досяг фінансового закриття, обсяг його інвестицій становить 102 млн. дол. США, що становить близько 3% від загального обсягу.

Слід виділити такі успішні проекти із залученням приватного сектору, що реалізуються в Україні на протязі останніх 10 років: «Укртелеком» – сфера інформаційно-комунікаційних технологій, виконується на національному рівні (обсяг інвестицій 1,32 млрд. дол. США, що становить 32% від загального обсягу інвестування цих проектів); ДТЕК Ботієвська ВЕС – виробництво електроенергії з використанням вітрових технологій, розташовується у Запорізькій області (обсяг інвестицій 458 млн. дол. США, або 11%); Activ Solar сонячна електростанція «Перово» – виробництво електроенергії з використанням сонячних фотоелектричних технологій (обсяг інвестицій 412 млн. дол. США, або 9%); «Дніпроенерго» – виробництво електроенергії з використанням вугілля, розташовується у Запорізькій області (обсяг інвестицій 249 млн. дол. США, або 6%); «Західенерго» – виробництво електроенергії з використанням вугілля, розташовується у Львівській області (обсяг інвестицій 237 млн. дол. США, або 6%); Activ Solar сонячна електростанція «Охотніково» – виробництво електроенергії з використанням сонячних фотоелектричних технологій (обсяг інвестицій 200 млн. дол. США, або 5%); Activ Solar Дунайська сонячна електростанція – виробництво електроенергії з використанням сонячних фотоелектричних технологій, розташовується в Одеській області (обсяг інвестицій 168 млн. дол. США, або 4%); Activ Solar сонячна електростанція «Старокозаче» – виробництво електроенергії з використанням сонячних фотоелектричних технологій, розташовується в Одеській області (обсяг інвестицій 168 млн. дол. США, або 4%); Зерновий термінал порту «Південний» – сфера транспортування вантажів, розташовується в Одеській області (обсяг інвестицій 150 млн. дол. США, або 4%); «Східенерго» – виробництво електроенергії з використанням вугілля, розташовується у Донецькій області (обсяг інвестицій 148 млн. дол. США, або 4%).

Серед основних інвесторів інфраструктурних проектів із залученням приватних інвестицій в

Україні за зазначений період виділяють як українські компанії, так і закордонні. Так, лідером за обсягом інвестицій у ці проекти є українська фінансово-промислова група «Систем Кепітал Менеджмент», що інвестувала понад 2,5 млрд. дол. США у 20 різних інфраструктурних проектів. Австрійська компанія Activ Solar інвестувала понад 1 млрд. дол. США у 9 різних проектів. Обсяг інвестицій французької транспортної судоходної компанії CMA CGM Group становить 130 млн. дол. США, українського «Бруклін-Київ Груп» – також 130 млн. дол. США, українського ТОВ «Вітряний парк Новоазовський» – 118 млн. дол. США, російського «Росводоканал» – 102 млн. дол. США, Cargill, Inc., США – 77 млн. дол. США, українського ПрАТ «Газтек» – 23 млн. дол. США в 11 різних проектів, Refraction Asset Management, Ltd., Канада – 17 млн. дол. США, та «Віндкрафт Україна» – 16 млн. дол. США.

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [10], на початок 2018 року в Україні реалізується 182 договори на засадах державно-приватного партнерства, що на 4 менше, ніж у попередньому році. При цьому загалом укладено було 191 договір на території, що є підконтрольною Україні. Серед причин невиконання договорів визначені закінчення терміну дії – для 4 договорів, розірвання – для 3 договорів, та призупинення – для 2 договорів.

Відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство», можливими формами здійснення такого партнерства визначено концесію, управління майном, спільну діяльність та інші. Договори можуть бути укладені у змішаній формі [8]. Найбільш поширеним типом договорів на засадах державно-приватного партнерства є концесії (на території України зараз реалізується 157 таких договорів). Також реалізуються договори про спільну діяльність (таких договорів є 24), а також 1 договір державно-приватного партнерства.

За регіонами України найбільша кількість договорів реалізується у Полтавській області (114 договорів, з яких 109 – концесії, 5 – договори про спільну діяльність). Далі зі значним відривом йде Миколаївська область (15 договорів), Київська (13 договорів), Закарпатська (9 договорів), Запорізька (7 договорів), Одеська (6 договорів), Донецька та Львівська області (по 4 договори в кожній), Хмельницька (3 договори), Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Харківська, Херсонська, Чернігівська області (в кожній реалізується по 1 договору). В інших областях не реалізується жодної угоди на засадах державно-приватного партнерства.

Серед сфер господарської діяльності, в яких реалізуються вищезазначені договори, виділяють такі: 116 договорів, або 65% від загальної кількості, реалізується у сфері оброблення відходів;

39 договорів, або 21% від загальної кількості, реалізується у сфері збору, очищення та розподілу води; 10 договорів, або 6% від загальної кількості, реалізується у сфері теплопостачання та виробництва; 7 договорів, або 4% від загальної кількості, реалізується у сфері будівництва та експлуатації транспортної інфраструктури (до якої належать автомобільні дороги, залізниці, аеродроми, метрополітени, порти, мости й тунелі, тощо); у сфері електроенергетики, а також у сфері управління нерухомістю реалізується по 2 договори, або по 1% від загальної кількості; у сфері пошуку, розвідки та видобутку родовищ корисних копалин реалізується 1 договір. Крім того, є 3 інших договори, що не відносяться до визначених сфер господарської діяльності.

Серед найбільш значущих проблем реалізації проектів державно-приватного партнерства зазначають такі. Значна частина об'єктів, які передбачається розбудовувати у межах партнерських угод, є не досить привабливими для приватних інвесторів через високий рівень їх зносу, необхідність значних фінансових вливань та нечіткі строки отримання прибутку від їх експлуатації. Державні замовники не можуть забезпечити отримання податкових або митних пільг для приватних партнерів. Є складнощі в отриманні дозвільних документів для приватних партнерів, що необхідні для виконання угод, відсутні чинні норми, що регулюють умови виплати приватній стороні компенсацій у разі невиконання державою своїх зобов'язань за договором. Високий рівень корупції зменшує привабливість партнерства як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів, а також збільшує витрати для бізнесу [9]. Крім того, державні службовці, які займаються питаннями державно-приватного партнерства, є досить недостатньо мотивованими у започаткуванні таких проектів, а бізнес також мало обізнаний щодо переваг використання механізму державно-приватного партнерства.

Стосовно реалізації державних цільових програм, у 2015 році з 44 запланованих фактично були реалізовані заходи та завдання з 29 програм. Серед причин невиконання (повного або часткового) зазначені такі, як дострокове припинення за рішенням Уряду, визначення такими, що втратили чинність (без прийняття рішення Урядом), строк виконання ще не настав, відсутність фінансування, а також відсутність звітів щодо виконання програм.

У 2016 році кількість державних цільових програм, що мала бути реалізована, становила 27 програм. Фактично протягом року виконувалися 19 програм. У 2017 році запланована кількість програм становила 23, а фактична – 18. Причини невиконання програм аналогічні 2015 року.

Дані щодо виконання державних цільових програм в Україні за напрямками наведені у табл. 1.

Найбільша кількість програм спрямована на реалізацію заходів та завдань з розвитку соціальної сфери, проте найбільші обсяги фінансування, як передбачені, так і фактичні, припадають на економічні програми. Що стосується виконання планів, то найкращі значення отримані за програмами науково-технічної спрямованості, що частково пояснюється досить незначними обсягами фінансування цих програм.

Фактичне залучення фінансування державних цільових програм в Україні залишає бажати кращого. Як свідчить статистика, з 2007 по 2017 рік програми отримували фінансування максимум на 47,7% від запланованого (у 2011 році), в середньому ж відсоток виконання планових обсягів фінансування становив близько 27%. Дані щодо

залучення фінансування державних цільових програм в Україні у 2007–2017 році наведено у табл. 2.

Що стосується джерел фінансування державних цільових програм, то в Україні найбільша частка фінансування припадає на рахунок державного бюджету, проте фактичне виконання передбачених обсягів за цим джерелом не є відповідним. Дані щодо залучення фінансування державних цільових програм за відповідними джерелами наведені у табл. 3.

Проблеми та недоліки щодо виконання державних цільових програм узагальнені у табл. 4.

Загалом у 2015–2017 роках спостерігалися такі проблеми реалізації державних цільових програм в Україні, як: недостатність або повна відсутність фінансування програм; порушення процедури

Таблиця 1

Виконання державних цільових програм в Україні за спрямованістю

Спрямованість	2015 рік			2016 рік			2017 рік		
	Кількість план / факт	Фінансування план / факт, млрд. грн.	Виконання планових обсягів фінансування, %	Кількість план / факт	Фінансування план / факт, млрд. грн.	Виконання планових обсягів фінансування, %	Кількість план / факт	Фінансування план / факт, млрд. грн.	Виконання планових обсягів фінансування, %
Соціальні	13 / 10	4,8 / 5,3	110,4	9 / 3	3,9 / 1,18	30,5	6 / 5	8,92 / 8,44	94,6
Економічні	11 / 7	181,6 / 42,2	23,2	7 / 5	64,5 / 19,7	30,5	6 / 3	65,6 / 1,12	1,7
Екологічні	6 / 5	7,9 / 3,5	44,3	6 / 5	8,9 / 3,23	36,4	6 / 5	9,61 / 4,13	43,0
Оборонні	3 / 2	1,4 / 0,03	2,1	3 / 2	1,9 / 0,02	1,2	2 / 1	1,74 / 0,003	0,2
Науково-технічні	3 / 3	0,7 / 0,7	100	3 / 3	0,6 / 0,99	168,8	3 / 3	0,61 / 1,36	223,0
Інші	2 / 2	1 / 0,2	20	1 / 1	0,1 / 0,01	16,9	1 / 1	0,022 / 0,013	56,3

Джерело: складено за [11–13]

Таблиця 2

Співвідношення між плановими та фактичними обсягами фінансування державних цільових програм в Україні

Рік	Планові обсяги фінансування, млрд. грн.	Фактичні обсяги фінансування, млрд. грн.	Виконання планових обсягів фінансування, %	Темп приросту обсягів фінансування за планом, %	Темп приросту обсягів фінансування за фактом %
2007	9,4	0,1	1,1%	–	–
2008	47,1	19,6	41,6%	401%	19500%
2009	65,5	16	24,4%	39%	-18%
2010	84,6	13,4	15,8%	29%	-16%
2011	116,7	55,7	47,7%	38%	316%
2012	132,5	47,8	36,1%	14%	-14%
2013	170,3	59	34,6%	29%	23%
2014	203,3	40	19,7%	19%	-32%
2015	197,5	51,9	26,3%	-3%	30%
2016	79,9	25,1	31,4%	-60%	-52%
2017	86,5	15,1	17,5%	8%	-40%

Джерело: складено за [11 – 13]

Таблиця 3

Виконання державних цільових програм в Україні за джерелами фінансування

Джерела фінансування		Абсолютне значення, млрд. грн.			Виконання планових обсягів фінансування, %		
		2015 рік	2016 рік	2017 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Загальний обсяг	План	197,4	79,9	86,5	26,3%	31,4%	17,5%
	Факт	51,9	25,1	15,1			
Державний бюджет	План	44,3	44,6	47,3	67,3%	41,5%	20,1%
	Факт	29,8	18,5	9,5			
Місцеві бюджети	План	8,2	3,4	6,6	19,5%	38,2%	47,0%
	Факт	1,6	1,3	3,1			
Залучення інших джерел	План	145	31,9	32,6	14,1%	16,6%	7,7%
	Факт	20,5	5,3	2,5			

Джерело: складено за [11 – 13]

Таблиця 4

Кількість державних цільових програм за недоліками їх виконання

Недолік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
порушено строк подання звітності	26	6	5
не фінансувались	6	6	3
не подано фінансової звітності про виконання паспорту бюджетної програми	5	7	3
обсяги використаних коштів не узгоджуються з показниками фінансової звітності	12	3	4
не відповідають вимогам законодавства у сфері розроблення та виконання державних цільових програм	22	9	6
державним замовником – координатором не забезпечено збір звітної інформації від державних замовників та виконавців	12	7	6
державним замовником не було здійснено аналіз ефективності їх виконання	29	24	20

Джерело: складено за [11 – 13]

збору звітної інформації та подання звітності щодо виконання програм (насамперед строки та невідповідність обсягів фактично залучених коштів та зазначених у звітності, а також повна відсутність будь-якої звітності); невідповідність програм вимогам щодо розроблення та виконання державних цільових програм; відсутність методики, а також розрахунку та аналізу ефективності виконання програм.

Висновки з проведеного дослідження. Незважаючи на позитивну динаміку щодо зменшення кількості порушень та недоліків у виконанні державних цільових програм, стан виконання завдань та заходів програм не є задовільним. Державні цільові програми не вбачаються дієвим та ефективним інструментом розвитку економічної системи держави або її окремих елементів, а відіграють лише певну формальну роль. Відсутня узгодженість між плануванням обсягів необхідних фінансових коштів за різними джерелами та реальними можливостями їх залучення. Під час розподілу бюджетних коштів не враховується повною мірою принцип пріоритетності вирішення завдань розвитку та досягнення постав-

лених цілей. Державні замовники керуються більшою мірою формальним підходом під час розроблення та виконання державних цільових програм, у зв'язку з чим спостерігається значна кількість недоліків у звітуванні. Розрахунок економічної ефективності виконання програм ускладнений у зв'язку з тим, що розробники не наводять методику її розрахунку, враховуючу специфіку програми та бажані кінцеві результати. Програми не мають чітко встановлених KPI. Через недотримання процедури звітування унеможлиблюється громадський контроль щодо виконання програм.

Державний бюджет все ще залишається основним джерелом фінансування цільових програм, незважаючи на заявлену Міністерством економічного розвитку й торгівлі орієнтацію на збільшення приватних та залучених за кордоном коштів. Через суттєву різницю у фактичних та запланованих обсягах фінансування результати впровадження програмних заходів здебільшого не відповідають очікуванню; нерідко під час вирішення питань щодо спрямування залучених фінансових коштів обираються заходи, здійснити які легше.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Журавка Ф.О., Овчарова Н.В. Оцінка ефективності реалізації державних цільових програм у соціальній сфері / Ф.О. Журавка, Н.В. Овчарова // БІЗНЕСІНФОРМ, 2014. № 6. С. 202206.
2. Кушнір М.О. правові засади забезпечення функціонування державних цільових програм (на прикладі Кабінету Міністрів України) / М.О. Кушнір // Стратегічні пріоритети, 2010. № 1. С. 11–15.
3. Червякова О. Напрями та тенденції розвитку програмно-цільових механізмів трансформації державного управління в умовах суспільних змін [Електронний ресурс] / О. Червякова // Науковий вісник, 2014. Вип. 13 “Демократичне Врядування”. URL: http://vivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik13/fail/Chervjakova.pdf.
4. Квак М.В. Державні цільові програми – основа реалізації політики сталого розвитку в Україні / М.В. Квак // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. Том 27. № 1. С. 43–48.
5. Мощицька Т.О. Державні цільові програми як дієвий інструмент стимулювання розвитку економіки / Т.О. Мощицька // Проблеми економіки, 2010. № 3. С. 28–33.
6. Закон України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 р. № 16210-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 25. Ст. 352.
7. Private participation in infrastructure database / The World Bank. URL: <http://ppi.worldbank.org>.
8. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 524.
9. Аналітична записка «Особливості застосування державно-приватного партнерства як механізму реалізації нової регіональної політики» [Електронний ресурс] / Офіційне Інтернет-представництво Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1239>.
10. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua>.
11. Стан виконання державних цільових програм у 2015 році [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>.
12. Стан виконання державних цільових програм у 2016 році [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>.
13. Стан виконання державних цільових програм у 2017 році [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>.